

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

HERESTETİK, RETORİK ve SİYASİ MÜHENDİSLİK

Seçime Dayalı Patolojik Demokrasilerde Siyasal İktidarın Kurumları Ele Geçirmesi ve Devlete Çökmesi: Kamu Tercihi Perspektifi*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Öz

Bu kısa makale seçime dayalı patolojik demokrasilerde uzun süre iktidarda kalmak isteyen ya da başka bir ifadeyle iktidardan vazgeçmek istemeyen haris siyasi lider ve onun hâkimiyeti altında bulunan iktidar partisi tarafından muhtelif politik manipülasyonlar uygulamak ve siyasi mühendislik tasarımı planlamak suretiyle hükümet ve hükümet dışı kurumların ele geçirilmesini incelemeyi amaçlamaktadır. Konu herestetik, retorik, politik manipülasyon ve siyasi mühendislik gibi kavramlar çerçevesinde kamu tercihi perspektifinden analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Herestetik, Retorik, Politik Manipülasyon, Siyasi Mühendislik, Kamu Tercihi

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atf (APA): Aktan, C. C., (2022), Herestetik, Retorik ve Siyasi Mühendislik (Seçime Dayalı Demokrasilerde Siyasal İktidarın Kurumları Ele Geçirmesi ve Devlete Çökmesi: Kamu Tercihi Perspektifi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 14 (1): 89-108., <https://doi.org/10.53881/hiad.1124565>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Alan Tanımı: Kamu Tercih, Siyaset Bilimi

HERSTETHICS, RHETORIC and POLITICAL ENGINEERING Political Capture in Electoral Democracies: Public Choice Perspective

Abstract

This short paper aims to explore political capture of governmental and non-governmental institutions by incumbent ambitious political leader and ruling party in pathological electoral democracies. Such concepts as heresthetics, rhetoric, political manipulation and political engineering are examined from public choice perspective.

Key Words: *Heresthetics, Rhetoric, Political Manipulation, Political Engineering, Public Choice*

JEL Codes: D72, D74, D78, H83, K16

I. GİRİŞ

“Dünya, dürüst oyuncular olduğu kadar, dolandırıcıların da olduğu bir oyuna benzer. Bu oyunda yer almak zorunda olan bir hükümdar... oyunda nasıl hile yapıldığını bilmek zorundadır.”²

Büyük Frederik

Kamu Tercih (Public Choice) alanında çalışan araştırmacılar siyasete hiçbir zaman siyaset bilimcilerinin baktığı pencereden bakmamışlardır. Onlara göre siyaset, siyasetçilerin politik manipülasyonlarını sergiledikleri bir sahne sanatıdır. Virginia Politik İktisat Okulu'nun öğretisi olarak ortaya çıkan Kamu Tercih araştırma programının iki kurucusu olan James M. Buchanan ve Gordon Tullock'un ardından 1966 yılında Kamu Tercih Topluluğu'nun (Public Choice

² Bu söz Büyük Frederik'in (Prusya Kralı II. Frederick) aydınlanma çağının ünlü filozofu Voltaire'e kendi adına yazdırdığı eser içerisinde yer almaktadır. *Anti-Makyavel* adını taşıyan eser Niccolò Machiavelli'nin (Hükümdar) Prens adlı eserinin eleştirisi mahiyetinde kaleme alınmıştır. Bkz. Büyük Frederik, 2016. *Anti Makyavel*, Neşreden: Voltaire (çev. N. Epçeli), İstanbul: Yeditepe Yayınevi. s. 101.

Society) başkanlığını yapan William Harrison Riker (1920-1993)³ *Politik Manipülasyon Sanatı* (The Art of Political Manipulation, 1986)⁴ adını taşıyan kitabında siyasetçilerin muhtelif ayak oyunlarını, taktiklerini, manevralarını ayrıntılı olarak inceler. Riker 1996 yılından yayınlanan *Retorik Stratejisi* (The Strategy of Rhetoric)⁵ adını taşıyan kitabında ise oy maksimizasyonu peşinde koşan siyasetçilerin hitabet ve hamaset sanatını nasıl ustalıkla kullanarak milleti kandırdıklarını ve ikna ettiklerini etraflıca analiz eder. Riker, retorikğin bir ikna sanatı olduğunu ve politik manipülasyonun yol ve yöntemlerinden sadece birisi olduğuna vurgu yapar. William Harrison Riker'in 1993 yılında yayınlanan *Gündem Oluşturma* (Agenda Formation) kitabı da yine siyasi mühendislik tasarımında politik manipülasyon yöntemlerinden bir diğeri olarak ayrıntılı olarak incelenmiştir.⁶

Bu çalışmamızda William Riker'in siyaset bilimi ve kamu tercihi literatürüne armağan ettiği herestetik, retorik, politik manipülasyon gibi kavramlardan⁷ yola çıkarak seçime dayalı patolojik demokrasilerde siyasal iktidarların yönetimde daha uzun süre kalmak için kurumları nasıl ele geçirdiklerini ve bunun için izledikleri stratejileri ele almaya çalışacağız.

II. HERESTETİK ve RETORİK :

Herestetik : Her Ne Pahasına Olursa Olsun Kazanmak

Retorik (Siyasette Hitabet ve Hamaset): Edebî Sanatlar ve Hitabetle Kazanmak

“Kalabalığın kulağına cahillerin sözleri daha çekici gelir.”
Aristoteles

³ William Harrison Riker (1920-1993), oyun teorisini ve matematiği siyaset bilimine uygulamakla öne çıkan Amerikalı bir siyaset bilimcidir. Riker Kamu Tercihi Topluluğu'nun (Public Choice Society) bir dönem başkanlığı görevini de sürdürmüştür. Bkz. Maske, K., & Durden, G. (2003). “The Contributions and Impact of Professor William H. Riker”. Public Choice, 117(1/2), 191–220. Riker'in tüm eserlerine topluca ulaşmak için bkz. <https://rbsep.lib.rochester.edu/finding-aids/D262>

⁴ Riker, W. H. (1986). The Art of Political Manipulation. New Haven: Yale University Press.

⁵ Riker, W. H. (1996). The Strategy of Rhetoric: Campaigning for the American Constitution. New Haven: Yale University Press.

⁶ Riker, W. H. (1993). Agenda Formation. Ann Arbor: University of Michigan Press.

⁷ Riker'in bu konuda başlıca eserleri için bkz. Riker, 1982, 1983, 1984, 1986, 1990, 1993, 1996, 1997.

"Öyle hitabet sanatı ustaları vardır ki, mahkemelerin ve meclislerin konuşarak nasıl etkileneceğini öğretirler. Böylece, gerek sözle olsun, gerek zor kullanarak, kanun dışı kazanımlar elde eder ama yine de herhangi bir cezaya çarptılmam."
Platon

"Hitabet sanatı, edebiyatın bütün iyi yanlarına ve haklarına muhtaçtır; onları resmî hayatta bazı dış, ahlâki ya da aykırı anlık çıkarlar sağlamak için kullanır. Hitabet sanatı gerçek anlamda bir konuşma ve bir sanattır. Kendi amaçlarını izler ve baştan sona bir aldatmacadır."
Wolfgang von Goethe

Değerleri inceleyen felsefe dalı olarak aksiyoloji esasen etik ve estetik olmak üzere iki dala ayrılır. Etik, insan davranışlarına dair iyi (doğru) ve kötü (yanlış) tanımlamasını yapar. Estetik ise öznelere ve nesnelere dair güzel ve çirkin şeklindeki değer yargılarıdır. Etik ve estetik değer yargılarımızda daima mantıktan yararlanırız. William Riker'in ifade ettiği üzere mantık, doğruluk değeri ifade eden cümleler içerir ve amacı doğruya ulaşmaktır. Retorik ise ikna etmeye yönelik iletişim sanatıdır ve amacı doğruyu ya da yanlış karşı tarafa kabul ettirmektir. Herestetik ise herhangi bir konuyu manipüle ederek kazanamaya yönelik davranış ve eylemlerdir. William Riker herestetik ve retorik sanatlarını siyaset bilimine taşıyarak politik manipülasyonlar konusunu incelemiştir (McLean, 2002).

William Riker herestetik (heresthetics)⁸ kavramını bilimsel bir ifadeyle "*tercih koşullarının dinamik manipülasyonu (dynamic manipulation of the conditions of choice)*" olarak tanımlar. (Riker, 1983:1) Ona göre herestetik, siyasette potansiyel olarak seçimi ve iktidarı kaybedecek olan siyasilerin ya da siyasal partilerin manipülasyon yaparak siyasal yarıştan galip çıkma stratejileridir. Kendi ifadesiyle "[Herestetik] sonucu manipüle etmeye yönelik olarak tercihleri yapılandırma sanatıdır." ("*the art of constructing choice situations so as to be able to manipulate outcomes*" (Riker,1986:x.)

William Riker herestetik ve retorik konusunda aynı eserinde devamla şunları yazar:

⁸ Eski Yunanca tercih ya da seçme anlamlarına gelen αἵρεσις (hairesis) ve αἵρετικός (hairetikós) kelimelerinden türetilmiştir.

*“Mantık, doğruluk değeri ifade eden cümleler içerir. Gramer ise dil açısından doğruluk değerine vurgu yapar. Retorik ikna-değeri taşıyan cümlelerle ilgilidir. Herestetik ise strateji-değeri taşıyan konuları ihtiva eder. Bunların her biri ayrı bir sanattır ve bir amaca yöneliktir: doğruya ulaşmak, iletişim kurmak, ikna etmek ve manipüle etmek.”*⁹ (Riker, 1986:x)

Herestetik özellikle retorik sanatını kullanarak *“her ne pahasına olursa olsun iktidarı kazanmak”* anlamına gelir. Bu bağlamda retorik ve herestetik arasındaki ayırım şudur: retorik, ikna edici yöntemlerle insanların zihnini dönüştürmeyi ifade eder. Herestetik ise şartları ve durumu başkalarının isteyerek kabul etmesi için yapılandırmayı içerir. Herestetik bir kişinin veya grubun, kazanmak veya kazanma olasılığını artırmak amacıyla bir karar verme sürecinin bağlamını ve yapısını belirlediği veya manipüle ettiği siyasal bir stratejidir (Riker, 1983:8).¹⁰

Retorik bir ikna sanatıdır. Retorik özel çıkar uğruna gerçeği gizleyecek şekilde ikna edici biçimde konuşarak karşı tarafı bir şeye ikna etmek ve inandırmaya çalışmaktır. Retorik peşinde koşan bir kariyer siyasetçisi sürekli adalet, eşitlik-hakkaniyet gibi idealleri yücelterek halkın gözünde doğru dürüst bir lider olduğunu göstermeye çalışır.

Retorik konusunu ilk kez etraflıca inceleyen düşünürlerin başında Aristoteles gelir. Aristoteles retoriği özel ya da kamusal toplantılarda, hukuk davalarında etkili konuşma sanatı olarak ele alır. Aristoteles’e göre retorik, mevcut ikna yollarından yararlanarak etkilemeye çalışmak anlamına gelir. Ona göre retorik üç sınıfa ayrılır: Ethos, Pathos ve Logos. *Ethos* söylevci ya da hatibin ahlaki karakterini ifade eder. Hatibin karşısındaki kişiyi etkileyebilmesi için güvenilir bir karaktere sahip olduğu imajına sahip olması gerekir. Güven tesis etme noktasında bir sorunu olmayan bir kişi eğer etkili bir hitabet gücüne sahipse karşısındakileri belirli bir ruh haline sokmayı başarabilir. *Pathos* duygu yüklü ve

⁹ *“Logic is concerned with the truth-value of sentences. Grammar is concerned with the communications-value of sentences. Rhetoric is concerned with the persuasion-value of sentences. And heresthetic is concerned with the strategy-value of sentences. In each case, the art involves the use of language to accomplish some purpose: to arrive at truth, to communicate, to persuade, and to manipulate.”* Riker, W. H. (1986). *The Art of Political Manipulation*. New Haven: Yale University Press.s.x.

¹⁰ Kendi ifadesiyle: *“In this connection the distinction between rhetoric and heresthetic is that rhetoric involves converting others by persuasive argument, whereas heresthetic involves structuring the situation so that others accept it willingly”*. Riker, W. H. (1986). *The Art of Political Manipulation*. New Haven: Yale University Press.s.x.

edebi konuşma sanatıdır. Pathos hatibin kutsal kitaplardan alıntılar yaparak, özlü sözlere atıfta bulunarak, şiir okuyarak, hikâye, anektod, metaforlar kullanarak karşısındaki kişilerin duygularını etkileyerek ikna etmesi anlamına gelir. Hatip, konuşma sanatını (hitabet, belagat) kullanarak karşısındaki kişi ya da kişileri etkilemeye çalışırken mantığa uygun davranmalıdır. Aristoteles'e göre iyi bir hatip konuşurken akıl ve mantık yoluyla izahatlar yapmalı, ispat ve kanıtlamaya yönelik mantıksal argümanlarla ilerlemelidir. Özetle, retorik sanatının başarısı için üç anahtar kelime bulunmaktadır: Ethos (güven tesis edecek bir karaktere sahip olmak), duygu yüklü etkili konuşma yapmak (pathos) ve konuşurken akıl ve mantığa uygun bir dil kullanmaya (logos) özen göstermek.¹¹

Aristoteles retorik sanatını överek devlet adamlarının bu sanatı iyi kullanmaları gerektiği üzerinde durmuştur. (Nichols, 1987). Aristoteles retorik konusunda şunları söyler: (Aristo, 2018:x).

“Ama retorik, kararlar vermeyi etkilemek için var olduğuna göre -bir politik konuşmacı ile bir diğeri arasındaki kararı dinleyiciler verir; adli bir hüküm de bir karardır- hatip, konuşmasındaki kanıtı apaçık ortaya koymaya ve inanılır kılmaya çalışmakla kalmayıp, kendi karakterinin de doğru olarak görünmesini sağlamalı ve karar erecek kişiler olan dinleyicilerini doğru bir düşünüş tarzına sokmalıdır. Özellikle politik söylevcilikte, ama aynı zamanda davalarda da, kendi karakterinin doğru olarak görünmesi ve dinleyicilerine karşı dürüst duygular taşıdığıının düşünülmesi, bir hatipin yapacağı etkiye çok şey katar.”

Platon ve Aristofanes de retorik konusunu eleştirel gözle inceleyen düşünürlerin başında gelir. Onlara göre retorik insanın aklını çelmeye ve kandırmaya yarayan bir sanattır. Platon yaşadığı çağda sahip olduğu bilgi ve retorik gücünü aynı ya da nakdi bir menfaat karşılığında satan ya da pazarlayan sofistleri daima eleştirmiştir.¹² Aristophanes'in *Bulutlar* (2010) adlı eserinde de benzer şekilde retorik yalan ve kandırmaya yönelik bir ikna eylemi olarak ele alınmış ve eleştirilmiştir.

¹¹ Aristoteles'in konu ile ilgili eseri için bkz Aristoteles, (2012) Retorik, (çev. M. H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. ; Aristotle, 2008. The Art of Rhetoric (Translation and index by W. Rhys Roberts Megaphone eBooks.online pdf. erişim:

https://www.wendelberger.com/downloads/Aristotle_Rhetoric.pdf

¹² Bu konuda bkz. Altınörs, 2011.

Modern siyasette retorik, siyasetçilerin duygu yüklü konuşmalar yapma ve etkili iletişim becerisi yoluyla millet iradesi üzerinde etkili olma sanatı olarak yorumlanabilir. Kişiliği ve karakteri ile millet üzerinde güven tesis etmiş olan bir siyasi lider eğer doğuştan gelen ve/veya sonradan kazanılmış bir etkili hitabet sanatına sahipse milleti kendisine bağlayabilir. Muhafazakâr toplumlarda kutsal kitaplardan sürekli alıntılar yaparak, şiirler okuyarak, tarihsel öneme sahip olan başarı hikâyelerini anlatarak dinleyenleri etkilemek veya heyecanlandırmak amacıyla yapılan abartılı anlatım siyasetçiye seçimleri kazandırabilir. Retorik, hitabet ve hamaset gibi kavramlar arasında yakın benzerlikler söz konusudur. Hamasetin Aristoteles'in kullandığı retorik kavramından farklı olarak Logos'a daha az, fakat Pathos'a daha fazla vurgu yaptığı söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle hamasette “*duygusal manipülasyon*” çok daha güçlüdür. İçi boş kahramanlık hikâyeleri, vatan ve millet edebiyatı, kutsal kitabı ön plana geçirme ve saire.

III. SİYASİ MÜHENDİSLİK: KURUMLARI DİZAYN EDEREK KAZANMAK

“Hükümet kendi iradesini ve haklarını başka bir kuvvetin yaptırımına tabi kılma zorunluluğundan her gün biraz daha sıyrılıyor. Yargıçlardan tamamen de vazgeçemediği için en azından kendi yargıçlarını kendi seçmek ve daima elinin altında tutmak istiyor, yani kendisiyle özel kişilerin arasına adaletin kendisinden ziyade bir imgesini yerleştiriyor.”

Alexis de Tocqueville

Siyasi mühendislik (political engineering) kuralların ve kurumların iktidarın ele geçirilmesi amacıyla yönelik olarak dizayn edilmesi demektir. Bir başka ifadeyle, siyasi mühendislik “iyiliksever despot”un¹³ iktidarı kazanması ve iktidarının devamını sağlayacak kurallar ve kurumlar oluşturması olarak ifade edilebilir. Siyasi mühendislikte en başta anayasal kurallar ve yüksek yargı organlarının yapısı önem taşır (Cooter, 2000; Reynolds, 2002; Sunstein, 2001). Örneğin, anayasada anayasa mahkemesinin ve diğer yüksek mahkeme üyelerinin seçilmesi ve/veya atanmasında evrensel “bağımsız yargı” ilkeleri bir tarafa itilerek seçim ve atamada iyiliksever despota tamamen ya da kısmen bir güç ve yetki devri

¹³ “*İyiliksever despot*” (*benevolent despot*) kavramı kamu tercihi araştırma programının kurucusu James M. Buchanan tarafından eserlerinde sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Millet iradesini sürekli olarak kutsayan ve yücelten ve tek gayesi yeniden seçilebilmek ve iktidarda kalmak için mücadele eden siyasi karakteri betimler.

yapılmışsa bu siyasal mühendisliğe bir örnek teşkil eder. Bu durumda anayasa mahkemesi üyelerinin artık “tarafsızlığı”ndan söz edilemez. Anayasa mahkemesi üyeleri iyiliksever despotun iktidarının devamına yönelik kararlar alabilir.

Siyasi mühendisliğe bir başka örnek seçim ve oylama kurallarıdır (Massicotte & Blais & Yoshinka, 2004). Anayasa ve yasalarda bazen seçim ve oylama kuralları tamamen iktidar partisinin lehine olacak şekilde dizayn edilebilir. Çok sayıda ve türde oylama kuralları (Borda kuralı, Condorcet kuralı, Hare kuralı, D’Hondt kuralı, basit çoğunluk kuralı, puanlı oylama, nokta oylaması vs.) arasında normal seçmenlerin kolaylıkla anlayamayacakları bazı manipülatif oyunlar saklı olabilir. Yine “*baraj sistemi*” adı verilen uygulama da siyasal iktidarın menfaatlerine uygun olarak tanzim edilebilir.

Öte yandan muhtelif siyasi mühendislik araçları siyasal partiler arasında ihtilaf çözme, pazarlık, müzakere, aracılık gibi alanlarda da kullanılabilir (Aggarwal, 1998). Ayrıca adil paylaşım prosedürleri (fair division procedures) oluşturulmasında (Brams & Taylor, 1996) bir taraf lehine daha avantajlı sonuçlar ortaya çıkaracak yol ve yöntemler izlenebilir. İyiliksever despot şüphesiz pastadan daha fazla pay almak için (Robertson & Webb,1998) kendi menfaatine uygun düzenlemeler (örneğin, hileli seçim bölgesi taksimatı, hizmet kayırmacılığı vs) yapabilir.

Medyanın kontrol altına alınması, gündem değiştirme ve gündem oluşturma, algı yönetimi ve saire uygulamaların tamamı da yine siyasal mühendislik araçları içerisinde yer alır.

Özetle, siyasal mühendislik esasen herestetik (kazanma sanatı) için uygun bir kurumsal dizayn (kurumsal tasarım) tesis etmek anlamına gelir.¹⁴

¹⁴ Kurumsal dizayn ve siyasal mühendislik konusunda bazı temel kaynaklar için bkz. Cooter, 2000; Aggarwal, 1998; Bornstein, 2004; Brams & Taylor, 1996; Brams & Taylor, 1996; Goodin, 1996; Reynolds, 2002; Sunstein, 2001; Weimer, 1995; Massicotte & Blais & Yoshinka, 2004, Drew, 2019; Edwards, 2004. Uluslararası organizasyonlarda kurumsal dizayn ve siyasal mühendislik konusunda bkz. Koremenos & Lipson & Snidal, 2004.

IV. HERESTETİK, RETORİK ve SİYASİ MÜHENDİSLİK YOLUYLA İKTİDARI ELE GEÇİRMEK ve DEVLETE ÇÖKMEK

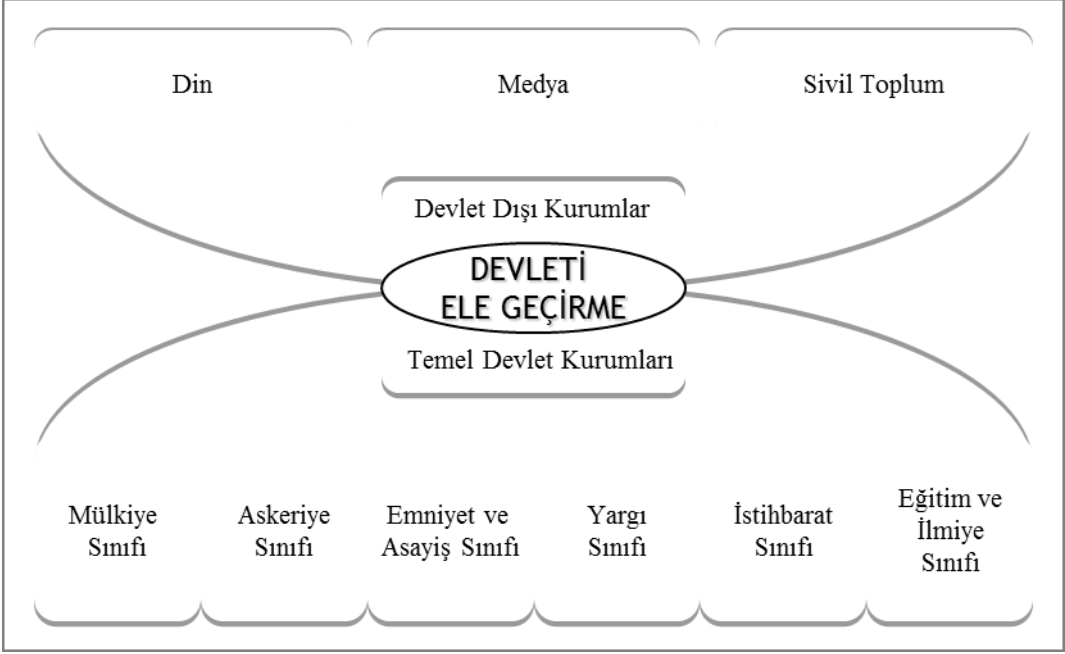
“Din, ahlak ve hukuk devlete bağlıdır.”

Niccolò Machiavelli

Makyavelizm ve herestetik sanatının temel savunusu şu şekilde özetlenebilir: İktidarı ele geçirmek. Bunun için de ahlâki, hukuki ve hatta dini hiç bir sınır sözkonusu değildir ve olmamalıdır. Hukuk, ahlak ve din devlete bağlıdır ve devlet gerektiğinde bunları kullanmaktan hiçbir şekilde kaçınmamalıdır. Devletten bağımsız ahlak ve hukuk düşünülemez. Devletin bittiği yerde, hukuk da ahlak da biter. Hukuk ve ahlak devlet için vardır.

“Amaca ulaşmak için her araç meşrudur ve mübahtır” olarak özetlenebilecek olan Makyavelizm felsefesi ile *“her ne pahasına olursa olsun kazanmak”* olarak ifade edilen herestetik sanatı birlikte tek bir gayenin gerçekleşmesine hizmet etmelidir: hükümeti ve hükümet-dışı kurumları (sivil-toplum kuruluşları) ele geçirmek. Konuyu geliştirdiğimiz bir şekil üzerinde açıklamaya çalışalım (Şekil-2).

Şekil-2: Siyasi Mühendislik, Herestetik ve İktidarı Ele Geçirme

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Devlet idaresinde en başında “cebir” (zor kullanma) tekeli elinde bulunduran ve birbirleri ile bağıntılı olan başlıca şu kurumlar bulunmaktadır: silahlı kuvvetler, emniyet ve asayiş hizmetlerini sunan polis kuvvetleri ve mahkemeler. Bu üç sınıf (askeriye, polis teşkilatı ve yargı) iktidar gücünün temelini oluşturur. Devleti yönetmekle görevlendirilen (atanan) mülkiye sınıfı da fevkalade önemlidir. İstihbarat ise bu belirtilen sınıflara yardımcı hizmetler sunan bir kurumdur. Devlet kurumları içerisinde hiç de küçümsenmeyecek rolü olan bir diğer sınıf ise eğitim kurumlarıdır.

Hükümet dışı kurumlar ise genel olarak “sivil toplum kuruluşları” olarak adlandırılır. Dini kurumlar ve medya da esasen sivil toplum kurumlarının içerisinde yer alır.¹⁵ Altını çizerek belirtelim ki, din ve eğitim kurumlarının ayrı

¹⁵ Bu iki kurumun iktidarı ele geçirmedeki rolü fevkalade önemli olduğundan şekil üzerinde sivil toplum başlığından ayrı bir başlıkta gösterilmiştir.

bir önemi bulunmaktadır. Bu iki kurum zihin kontrolü ve endoktrinasyon gibi yöntemleri kullanarak halkın iktidara olan bağlılığını sağlayabilir.

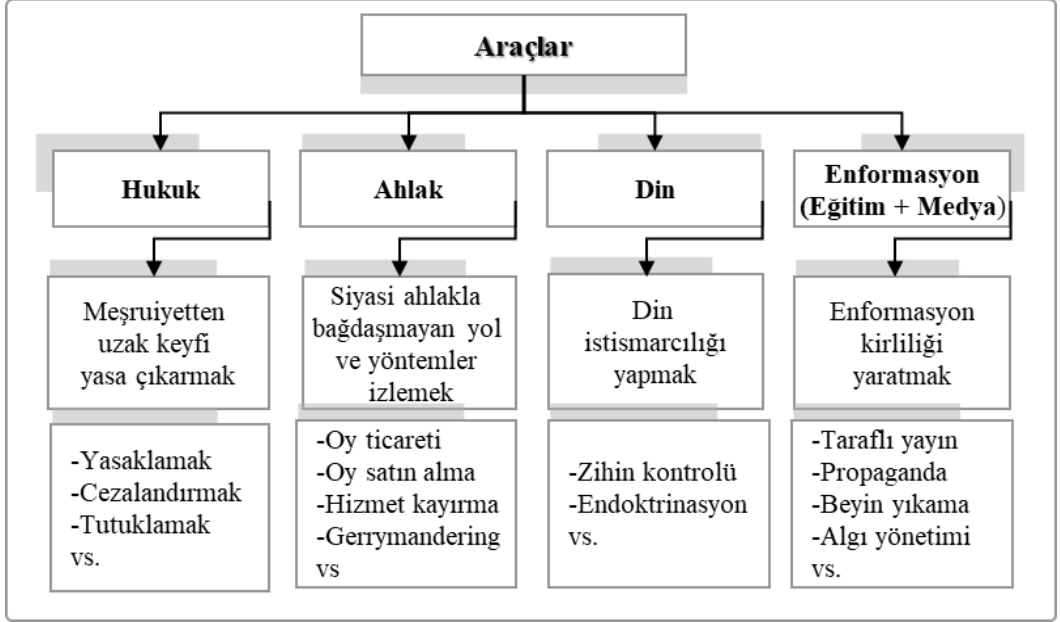
Makyavelizm felsefesinin tek gayesi yukarıda belirtilen kurumların tamamının “*ele geçirilmesi*”dir. Buradaki “*el geçirme*” (capture) sözkonusu kurumlardaki üst görevlere atamaların ve görevden almaların mevcut iktidar tarafından yapılması; ayrıca orta ve alt kademelere mümkün olduğu ölçüde partizan seçmenlerin yerleştirilmesini ifade eder.

İktidarı ele geçirmek hiç de kolay olmayan bir mücadeleyi gerektirir. İşte burada herestetik sanatı fevkalade önem taşır. Herestetik sanatı “iyiliksever despot”a iktidarı ele geçirmenin yol ve yöntemlerini öğretir.

İyiliksever despotun iktidarı ele geçirmede kullanabileceği başlıca dört temel araç sözkonusudur: (Şekil-3)

- *Hukuk.* İyiliksever despot hukuk devleti ilkeleri ve kuralları ile bağdaşmayan yasalar çıkararak iktidarın devamını sağlayabilir.
- *Ahlak.* Siyasi ahlak ilkeleri ve kuralları ile bağdaşmayan muhtelif uygulamalar (politik manipülasyonlar ve politik manevralar) yürürlüğe konulabilir.
- *Din.* Devlet tarafından halkın inançları üzerinde bilinçli ve sistematik yönlendirmeler yapılabilir. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması ilkesi (laiklik) ihlal edilerek devlet, din alanı üzerinde doğrudan ve dolaylı müdahaleler ve baskılar oluşturabilir.
- *Enformasyon.* Devlet tarafından muhtelif enformasyon kirlilikleri yaratılarak seçmenlerin doğru, sağlam, tutarlı ve güvenilir tercihlerde bulunma imkânı ortadan kaldırılır. Seçmenlere sunulan enformasyon “iyiliksever despot”un tekrar seçilebilmesine yönelik bir çerçevede sunulur.

Şekil-3 : Herestetik Sanatı: İktidarı Ele Geçirmek İçin Kullanılacak Araçlar

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

V. SONUÇ: FİNİS CORONAT OPUS

"Alçaklıkta alçaklık, yeter ki amacına ulaş."
Fyodor Dostoyevski

"Yeni oluşturduğu hükümdarlığında kendisini düşmanlarına karşı güvenceye alma gereğini duymak, dostlar edinmek, gücüyle ya da hile başvurarak kazanmak, halkı tarafından sevilen ve korkulan, askerleri tarafından sevilen ve izlenen biri olmak, karşı koyabilecek ya da karşı koymak zorunda kalanları ortadan kaldırmak, yeni yöntemlerle eskileri yenilemek, hem sert ve hoşgörülü, hem de soylu ve özgürlükçü olmak, sadık olmayan askeri güçleri yok etmek ve yenilerini oluşturmak, kral ve hükümdarlarla dostluk kurarak, onların kendisine hizmette kusuru etmeyecek ancak karşı olduklarında zarar vermekten çekinmelerini sağlayacak bir yol, yöntem öğrenmek isteyenlere gösterebileceği en taze örnek, kanımca Valentino'nun eylemlerinden başkası değildir."
Niccolò Machiavelli

Kimi siyaset bilimcileri tarafından siyaset biliminin kurucusu olarak kabul edilen Niccolò Machiavelli, *Prens (Hükümdar)* adını taşıyan eserinde yer yer prens ya da hükümdarın iktidarda daha fazla kalmasının yol ve yöntemlerini anlatır. Aslında Machiavelli olması gerekeni değil, olanı anlattığı için kimilerince yanlış anlaşılmiş, kişisel karakteri ve düşünceleri yanlış yorumlanmıştır. “*Zafer araçları meşru kılar*” (*Finis coronat opus*) şeklinde ifade edilen görüş doğrudan Niccolò Machiavelli’ye mal edildiğinden bu felsefe siyaset biliminde *Makyavelizm* olarak adlandırılmıştır. Kanaatimizce iyi bir Niccolò di Bernardo dei Machiavelli okuyucusu onun dürüst ve açık sözlü bir yazar olarak siyasetin gerçek yüzünü tüm çıplaklığıyla yazma cesareti gösteren bir düşünür, yetenekli bir şair ve oyun yazarı olduğunu anlayabilir. Bizim kendi okumalarımızdan anladığımız kadarıyla Machiavelli’nin kendisi bir Makyavelist değildir; o siyasetin bir herestetik sanatı olduğunu en etkili biçimde işleyen bir siyaset felsefesi üstadıdır.

Siyaseti, siyasal kurumları ve siyasetçileri Machiavelli çizgisinde tahlil eden modern politik iktisat yazarları siyaset bilimine çok önemli katkılar sunmuşlardır. *Modern Politik İktisat* olarak da bilinen *Kamu Tercihi* alanında çalışmalar yapan araştırmacılar geleneksel siyaset bilimcilerinden farklı olarak siyaseti “*metodolojik bireycilik*”, “*politik mübadele*” (*catallaxy*) ve “*rasyonel tercih*” adı verilen üç sacayak içerisinde analiz ederek seçime dayalı demokrasilerdeki patolojileri görmemize yardımcı olmuşlardır. Kamu tercihi ve bu disiplinden doğan anayasal politik iktisat ise seçime dayalı demokrasilerdeki (electoral democracy) hastalıkların ana çözümünün Leviathan’ın güç ve yetkilerine gem vurulması olduğu düşüncesini savunur.¹⁶ Çözüm, giderek büyüyen ve genişleyen devlet faaliyetlerinin sınırlandırılması ve aynı zamanda seçilmiş ve/veya atanmış siyasi liderlerin, temsilcilerin ve tüm diğer kamu yöneticilerin güç ve yetkilerinin anayasal-yasal-kurumsal araçlarla sınırlandırılmasıdır. Özetle, kamu tercihi ve anayasal politik iktisat perspektifi anayasacılık felsefesini savunan bir öğretilerdir. Anayasacılık felsefesinde anayasanın varoluş gerekçesi mutlakiyetçiliğin ve keyfi iktidarın sona erdirilmesi ve bunun yerine hukukun üstünlüğünün tesis edildiği ve özgürlüklerin en etkin biçimde korunduğu bir demokratik sistemin inşa edilmesi fikriyatı savunulur. Anayasacılık, hükümetin gücünün hukukun üstünlüğü ile sınırlandırıldığı bir “*anayasal devlet*” sistemidir. Anayasacılık ruhuna bağlı olan bir

¹⁶ Politikanın ekonomik analizini yapan kamu tercihi teorisinin temelleri ve çözüm önerileri konusunda bkz. Aktan, 2019.

anayasal devletin ana gayesi ve mihenk taşı keyfî iktidarı sınırlandırmaktan başka bir şey değildir.¹⁷

Anayasacılık demokrasinin patolojilerini bir ölçüde ortadan kaldıracak çok önemli bir kurumsal reformdur. Demokratik anayasacılığın en büyük zaafî seçim ve oylama mekanizmasıdır. Modern sandık demokrasilerinde sandıktan çıkan sonuç millet iradesi olarak kabul edilir. Gözardı edilen husus şudur: Hiçbir demokraside milletin doğru, sağlam, güvenilir ve tutarlı tercihlerde bulunmasının garantisi yoktur. Tam aksine irrasyonel millet iradesi (rasyonel seçmenlerin ilgisizliği ve bilgisizliği vs.) kaçınılmazdır ve dolayısıyla modern temsili demokrasilerdeki patolojilerden kurtulmak imkânsızdır. Bu konuda radikal çözüm demokrasiye alternatif bir yeni siyasal rejim ihdas etmekten geçer. Bu çalışmanın yazarı ideal bir siyasal rejim önerisi olarak demokrasi yerine “*demarşi*” adı verilen bir yeni siyasal rejim fikriyatını savunmaktadır.¹⁸ Demarşi bir anlamda “*partisiz siyaset*” ya da “*partisiz sınırlı demokrasi*” anlamına gelir. Demarşi adı verilen siyasal rejimde seçim ve oylama, sandık, politikacılar, seçim kampanyaları gibi uygulamaların hiç birisi sözkonusu değildir. Demarşi adı verilen siyasal rejimde “*siyasi partiler*” adı verilen siyasal organizasyonlar mevcut değildir. Siyasi liderler, temsilciler ve yöneticilerin seçimi ve atanmasında liyakata dayalı kura ile ratsgele seçim usulü (sortisyon yöntemi) geçerlidir. Kamusal makamlara sortisyon yöntemi ile seçilen lider, temsilci ve yöneticiler o makamda ancak belirli bir süre kalırlar ve süre sonunda görevleri otomatik olarak son bulur. Rotasyon, sortisyon yönteminin olmazsa olmazı ve tamamlayıcısıdır. İktidar için mücadele eden haris politikacıların olmadığı bir sistemde siyasal mühendislik ve politik manipülasyonların yeri yoktur. Herestetik demokrasilerde daima varolacak ve yaşayacak bir politik manipülasyon sanatıdır. Oysa demarşi adı verilen siyasal rejimde yalan-kandırma, aşırı vaatle bulunma, propaganda, algı yönetimi, zihin kontrolü, endoktrinasyon, hileli seçim bölgesi taksimatı (gerrymandering), oy ticareti ve ittifak (log-rolling), oy satın alma (vote buying), hizmet kayırmacılığı (pork-barreling), medyanın kontrolü, gündem kontrolü ve daha pek çok siyasal ahlaksızlık ve manipülasyonlar kendiliğinden ortadan kalkmış olur.

¹⁷ Anayasacılık felsefenin temel unsurları ve evrimsel gelişimi konusunda editörlüğünü yaptığımız şu kitaba müracaat edilebilir. Bkz. Aktan ve Ekinci, 2022.

¹⁸ Demarşi konusunda bkz. Aktan, 2017, 2021.

EK. HERESTETİK VE İKİLİ İLİŞKİ TEORİSİ

Herestetik her ne pahasına olursa olsun kazanmak ve iktidarda kalmak anlamına gelen Makyavelizm'in bir aracıdır. Yarış ister siyasi liderler, isterse siyasal partiler arasında olsun nihai amaç iktidar yarışından galip olarak ayrılmaktır. Herestetik siyasal rakiplerin yarışta izleyeceği stratejilerden oluşur.

Bu ek bölümde herestetik konusunu organizasyon ve yönetim disiplini içerisinde çatışma yönetimi (conflict resolution) alanında sıklıkla yararlanılan “*ikili ilişki teorisi*” (dual concern theory)¹⁹ adı verilen bir çerçeve içerisinde açıklamaya çalışacağım (Şekil-3). İkili ilişki teorisi (ya da ikili endişe teorisi), bir aktörün sadece kendi menfaat ve hedeflerine ulaşma endişesi ile rakiplerin menfaat ve hedefleri arasındaki alternatif mücadele ve kazanma stratejilerini inceleyen bir yaklaşımdır. İkili endişe teorisi esasen en iyi sonuçların, tarafların sadece kendi menfaatlerini değil, aynı zamanda karşı tarafın elde edeceği kazanımları da önemsendiğinde ortaya çıkacağını varsayar.

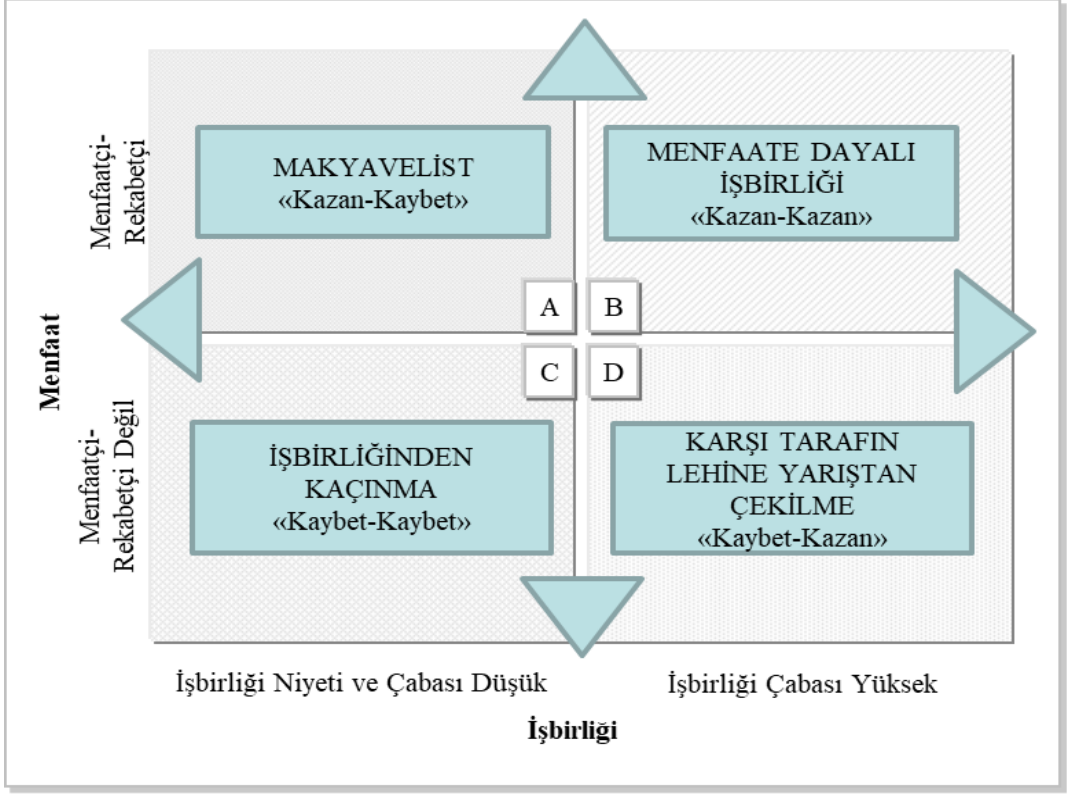
Herestetik açısından takip edilmesi gereken ana strateji “*kazan-kaybet*” stratejisidir. Makyavelist bir lider ya da iktidar karşı tarafın kaybetmesi için her yolu meşru ve mübah görür ve kazanmaktan başka bir şey düşünmez. Tek başına iktidarı kazanamayacağını ve iktidarda kalamayacağını düşünen parti, diğer taraf ile işbirliğine gitme stratejisini izler. Bu ittifak stratejisi işbirliği yapan iki tarafa da yarar sağlar. Örneğin, eğer bir siyasi parti lideri ya da siyasal parti seçimden başarılı çıkamayacaksa diğer bir partiye destek olarak ya da o partiye yama ya da “stepne” (yedek tekerlek ya da yedek lastik) vazifesi görerek siyasette kalma mücadelesi verir.

Demokrasilerde tüm partilerin doğal olarak gayesi iktidar için yarışmak ve kazanmaktır. Partiler iktidara gelmenin sağlayacağı menfaatlere odaklanarak oylarını maksimize etmeye çalışırlar. Kazanmak için izlenecek stratejiler Şekil-3 üzerinde gösterilmiştir.²⁰

¹⁹ “İkili ilişki teorisi” esasen organizasyon ve yönetim araştırma programı alanında özellikle uzlaşma ve çatışma yönetimi konularını açıklamakta yararlanılan bir yaklaşımdır. Bu konuda bkz. Blake et.all. 1964; Thomas, 1976; Filley, 1975; Rahim, 1986.

²⁰ Burada sunduğumuz görselin eleştiriye açık, eksik ve mutlaka geliştirilmeye muhtaç olduğunu düşünüyoruz.

Şekil-3: Kazanmak İçin İzlenecek Dört Strateji

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

A Bölümü: Bu alanda iktidar partisi iktidarda olması sebebiyle diğer muhalefet partilerine göre daha güçlü ve avantajlı konumdadır. İktidarda olmanın avantajları ve menfaatlerinden yararlanan iktidar partisi «REKABET» (kazan-kaybet) stratejisini uygulamayı tercih edecektir.

B Bölümü: Bu alanda iktidar partisi iktidarda kalmak açısından muhalefet partilerinin bir ya da bir kaçının desteğine muhtaç olabilir. Bu takdirde iktidar partisi muhalefet partileri ile ittifak arayışına yönelir ve bu işbirliğinden hem iktidar partisi hem de işbirliği yapılan partiler kazançlı çıkmış olur. Bu bölümde «MENFAATE DAYALI İŞBİRLİĞİ» stratejisi tercih edilmiştir.

C Bölümü: Siyasi partilerin menfaatleri ve kazanma şansı düşük olduğunda «KAÇINMA» (seçime katılma ya da işbirliğinden kaçınma) stratejisini izleyerek siyasi yarışa katılmayabilirler.

D Bölümü: Bir siyasal parti kendisinin güçlü olmadığı bir seçim bölgesinde yarışa katılmaktan vazgeçer ve bu alandaki kazancını işbirliği ya da ittifak siyaseti yaptığı siyasi partiye bırakır.

Özetle, herestetik siyasette daima iktidarda kalma ve kazanma mücadelesidir. Herestetikte kazanmak için iki temel strateji izlenebilir:²¹

1. Sadece kendi menfaatine odaklanarak tek başına kazanma stratejisi: (Kazan-Kaybet stratejisi)
2. İşbirliği yaparak kazanma (Kazan-Kazan stratejisi). İttifak buna bir örnek teşkil eder. Güçlü olan siyasi partiye destek olarak ya da yama vazifesi görerek kazanma (ittifak stratejisi).

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynaklar

Aggarwal, V. K. (ed.) (1998). Institutional Designs for a Complex World: Bargaining, Linkages, and Nesting. Cornell University Press.

Aktan, C.C. (2017). Demokrasi Eleştirisi ve Demarşı, Ankara: Orion.

Aktan, C.C. (2019). Kamu Tercihi İktisadı ve Anayasal Politik İktisat, Ankara: Seçkin Yayınları.

²¹ Bu konuda ayrıca bkz. Shepsle, 2003.

Aktan, C.C. (2021). “Demokrasi’ye Alternatif: Demarşı (İki Farklı Demarşı Önerisi: Anayasal Demarşı ve Sortisyonel Demarşı)”
https://www.researchgate.net/publication/348834971_DEMOKRASI'YE_ALTERNATIF_DEMARS_Iki_Farkli_Demarsi_Onerisi_Anayasal_Demarsi_ve_Sortisyonel_Demarsi

Aktan, C.C. ve A. Ekinci (ed.) (2022). Anayasacılık, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

Altınörs, Aç (2011). Platon ile Aristoteles’in Retorik Anlayışlarının Karşılaştırılması. Ekeç Akademi Dergisi, sayı: 49, s.81-92

Aristofanes, (2010). Kuşlar, Bulutlar (çev. F. Akderin), İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

Aristoteles, (2012) Retorik, (çev. M. H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristotle, (2008). The Art of Rhetoric (Translation and index by W. Rhys Roberts Megaphone eBooks.online pdf. erişim:
https://www.wendelberger.com/downloads/Aristotle_Rhetoric.pdf

Brams, S. J. (1985). Rational Politics: Decisions, Games, and Strategy. CQ Press/Academic.

Brams, S. J., and A. D. Taylor (1996). Fair Division: From Cake-Cutting to Dispute Resolution. Cambridge University Press.

Büyük Frederik, (2016). Anti Makyavel, Neşreden: Voltaire (çev. N. Epçeli), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Cooter, R. D. (2000). The Strategic Constitution. Princeton University Press.

Drew, J. (2019) “How Losers Can Turn Into Winners In Disputatious Public Policy: A Heuristic For Prospective Herestheticians”, Australian Journal of Political Science, 54:1, 167-182.

Edwards, D. (2004). "Divide and Conquer: Heresthetic in the Antipodes". Political Science. 56 (2): 65–74.

- Filley, A. C. (1975). *Interpersonal Conflict Resolution*. Glenville, IL: Scott, Foresman.
- Goodin, R. E. (ed.) (1996). *The Theory of Institutional Design*. Cambridge University Press.
- Koremenos, B, C. Lipson, and D. Snidal (eds.) (2004). *The Rational Design of International Institutions*. Cambridge University Press.
- Massicotte, L, A. Blais, and A. Yoshinka (2004). *Establishing the Rules of the Game: Electoral Laws in Democracies*. University of Toronto Press.
- McLean, I. C. (2002). "William H. Riker and the Invention of Heresthetic(s)". *British Journal of Political Science*. 32 (2): 535–558.
- Nichols, M. P. (1987). "Aristotle's Defense of Rhetoric." *The Journal of Politics* 49, No. 3. 657–77.
- Rahim, M. A. ed. (1986). *Managing Conflict in Organizations*. New York: Praeger
- Reynolds, A. (ed.) (2002). *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*. Oxford University Press.
- Riker, W. H. (1982). *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Long Grove, IL: Waveland Press.
- Riker, W. H. (1983) "Political theory and the art of heresthetics". In A. Finifter (Ed.). *Political science: the state of the discipline*. Washington, D.C.: American Political Science Association.
- Riker, W. H. (1984). "The Heresthetics of Constitution-Making: The Presidency in 1787, with Comments on Determinism and Rational Choice." *The American Political Science Review*, Vol. 78, No. 1. (Mar., 1984), pp. 1-16.

Riker, W. H. (1986). *The Art of Political Manipulation*. New Haven: Yale University Press.

Riker, W. H. (1990). "Heresthetic and Rhetoric in the Spatial Model." In *Advances in the Spatial Theory of Voting*, edited by Hinich J. Enelow, 45–65. New York: Cambridge University Press.

Riker, W. H. (1993). *Agenda Formation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Riker, W. H. (1996). *The Strategy of Rhetoric: Campaigning for the American Constitution*. New Haven: Yale University Press.

Riker, W. (1997). *Politik Manipülasyon Sanatı*, (çev. H. Yurdakul) İstanbul: Nehir Yayınları.

Reynolds, A. (ed.) (2002). *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*. Oxford University Press.

Robertson, J. and W. Webb (1998). *Cake-Cutting Algorithms: Be Fair If You Can*. A K Peters.

Shepsle, K.A. (2003). "Losers in Politics (And How They Sometimes Become Winners): William Riker's Heresthetic", *Perspectives on Politics*, Vol. 1, No. 2 (Jun., 2003), pp. 307-315

Sunstein, C. R. (2001). *Designing Democracy: What Constitutions Do*. Oxford University Press.

Thomas, K. W. (1976). *Conflict and Conflict Management*. in: *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. ed. M. Dunnette, Chicago: Rand

Weimer, D. L. (ed.) (1995). *Institutional Design*. Boston: Kluwer Academic.